

DOROTA SIDOROWICZ

ARTYKUŁY Z NIEMIECKIEGO MIESIĘCZNIKA
„HISTORISCHES PORTEFEUILLE” (1782–1788)
W PRZEKŁADACH POLSKICH NA ŁAMACH
CZASOPISM PIOTRA ŚWITKOWSKIEGO

Publicysta Piotr Świtkowski to postać, o której dziś posiadamy niewiele wiadomości, a jedynym istniejącym portretem redaktora jest opis umieszczony po latach w *Estetyce stołecznego miasta Warszawy* Antoniego Magiera. Urodził się najprawdopodobniej w Krakowie w 1744 r. w rodzinie mieszczańskiej, a zmarł w 1793 r. w Warszawie. W 1765 r. wstąpił do zakonu jezuitów, gdzie odebrał staranne wykształcenie z filozofii, fizyki oraz teologii w Krakowie i w Poznaniu. Wiadomo również, iż podróżował po Polsce i świecie, spędzając wiele czasu w Niemczech. Łatwo można zauważyć jego zafascynowanie osiągnięciami i przemianami oświeceniowymi w tym kraju. Do tego stopnia nawet, iż współcześnie zarzucali mu bezkrytyczną ocenę polityki Fryderyka II, króla Prus, w stosunku do Polski. Po kasacie zakonu jezuitów został księdzem świeckim. Nie podjął pracy w Komisji Edukacji Narodowej, pobierał jednak z jej kasy pensję emerytalną, jako profesor wysłużony. Otrzymał także kanonię inflancką¹. Około 1782 r. osiadł na stałe w Warszawie przy ulicy Trębackiej 634, w pałacu Sułkowskich zwanym Rydzyną. Od 1784 r. był właścicielem dwóch kamienic przy tej ulicy (numery hipoteczne: 636 i 637), gdzie mieściła się od tej pory redakcja wydawanych przez niego czasopism². Oprócz działalności wydawniczej, będącej tematem tego artykułu, zajmował się Świtkowski ekonomią: sprowadzał z zagranicy i sprzedawał nasiona koniczyzny, zainicjował w Polsce zasiewanie nią ugorów. Jako dzierżawca majątku swego szwagra w okolicach Warszawy eksperymentował w zakresie rolnictwa i hodowli bydła wysokiej jakości³.

Nie wiadomo, co skłoniło Świtkowskiego do pracy pisarskiej. Trudno jednak przecenić jego wkład w czasopiśmiennictwo epoki stanisławowskiej. W latach 1782–1793 wydawał cztery czasopisma. Pierwsze z nich to „Pamiętnik Polityczny i Historyczny przypadków, ustaw, osób, miejsc i pism wiek nasz szczególniej

¹ J. Popłatek: *Komisja Edukacji Narodowej. Udział byłych jezuitów w pracach KEN*. Kraków 1973 s. 63.

² W. Smoleński: *Mieszczaństwo warszawskie w końcu wieku XVIII*. Oprac. i wstępem poprzedzili M. H. Serejski i A. Wierzbicki. Warszawa 1976 s. 375.

³ I. Łossowska: *Piotr Świtkowski (1744–1793)*. [W:] *Pisarze polskiego Oświecenia*. T. 2. Warszawa 1994 s. 306.

interesujących" (1782–1792), który od roku 1784 wychodził pod zmienionym tytułem: „Pamiętnik Historyczno-Polityczny przypadków, ustaw, osób, miejsc i pism wiek nasz szczególnie interesujących”, a w 1788 r. tytuł główny rozszerzono i brzmiał on: „Pamiętnik Historyczno-Polityczno-Ekonomiczny [...]”. Pozostałe trzy to: „Magazyn Warszawski pięknych nauk, sztuk i różnych wiadomości dawnych i nowych dla zabawy i pożytku osób obojej płci, wszelkiego stanu i smaku” (1784–1785), „Wybór Wiadomości Gospodarskich” (1786–1788) i „Zabawy Obywatelskie” (1792–1793). W tym czasie opublikował także dwie ważne książki: *Budowanie wiejskie dziedzicom dóbr i posesorom, toż wszystkim jakążkolwiek zwierzchność po wsiach i miasteczkach mającym do uwagi i praktyki podane* (1782, edycja druga 1793, edycja trzecia 1794) oraz *Książkę dla gospodarzy z rozkazu jednego polskiego patrioty podane* (1785). W 1787 roku ukazała się drukiem broszurka *Wybór z Wyboru Wiadomości Gospodarskich*. Za pierwszą z wymienionych książek otrzymał Świtkowski od króla medal Merentibus. Na początku grudnia 1793 r. opublikował prospekt „Nowego Pamiętnika Dziejów, Pism i Wiadomości”, kolejnego pisma pomyślnego jako kontynuacja „Pamiętnika”, nagła śmierć pod koniec tego miesiąca uniemożliwiła mu realizację planów⁴.

Uzupełnieniem opisu niech będzie wypowiedź Antoniego Magiera, w której sugestywnie przedstawił on człowieka całkowicie oddanego swej pasji: „Szczególny to był redaktor ten pan Świtkowski, znałem go osobiście. Mieszkał przy ulicy Trębackiej i byłem natenczas w mniemaniu, iż aby poświęcić się na redaktora podobnego pisma, trzeba było być tak co do ciała wyschłym, usuniętym od wszelkich obowiązków i tracić zdrowie na pracy [...] jak tamten ekszezuista”⁵. Współcześni zarzucali Świtkowskiemu, iż korzysta z zagranicznych źródeł, a jego pisma to dosłowne tłumaczenia obcych, głównie niemieckich, periodyków. Kwestię tę poruszał Karol Wyrwicz, prowadząc przez trzy lata polemikę z redaktorem. W swym *Pro memoria* (1783–1785) pisał on: „Z pióra Wmć Pana poznaję źródła, z których pisma swoje czerpasz; gdy je sobie przywłaszczasz, bierzesz obowiązek za omyłki onych świata odpowiadać”⁶. Wyrwicz zarzucał Świtkowskiemu nie tyle fakt obcych zapożyczeń, gdyż praktyka ta była powszechna w XVIII w., ile niedokładność tłumaczenia i niekonsekwencję w ocenie wydarzeń, wynikającą z korzystania z niejednorodnych źródeł. Zarzuty te, nie tak istotne dla oceny publikacji Świtkowskiego, potwierdzają fakt, iż redaktor „Pamiętnika Historyczno-Politycznego” posługiwał się w swej pracy dziełami zagranicznymi. Analiza wydawanych przez niego periodyków pozwala stwierdzić, że wielokrotnie przyznawał się do korzystania z obcych, często prawie w Polsce nieznanymi, lecz ważnymi dzieł. Stosunkowo rzadko jednak podawał informacje o pochodzeniu artykułów przy konkretnym tekście, dlatego też, mimo ogólnej

⁴ J. Szczepaniec: *Monopol prasowy Tadeusza Włodki w Polsce w latach 1793–1796*, „Ze skarbca kultury” Z. 16: 1954 s. 58–62.

⁵ A. Magier: *Esztyka miasta stołecznego Warszawy*, Wrocław 1963 s. 109.

⁶ K. Wyrwicz: *Pamiętnikowi Historycznemu i Politycznemu pro memoria*, Cz. 1. Warszawa 1783 s. 3–4.

wiedzy o korzystaniu przez niego z obcych pism, wskazanie konkretnych publikacji dostarcza badaczom wielu trudności. Irena Homola-Dzikowska w swej monografii *Pamiętnik Historyczno-Polityczny Piotra Świtkowskiego* zarysowała ten problem⁷. Pierwsze ustalenia przedstawił Jerzy Kasprzyk w artykule *Piotr Świtkowski a literatura niemiecka*⁸, wskazując „Damen-Journal von einer Damengesellschaft”, czasopismo wydawane w Lipsku i Halle w latach 1784–1785 przez Franza Rudolpha von Grossinga, jako źródło dla kilku tekstów opublikowanych w „Magazynie Warszawskim”.

„Pamiętnik Historyczno-Polityczny” Piotra Świtkowskiego odegrał istotną rolę w przemianach w Polsce stanisławowskiej. Jerzy Łojek napisał nawet: „najwybitniejszym bez wątpienia czasopismem epoki stanisławowskiej okazał się jednak miesięcznik ekonomiczno-społeczno-naukowy pt. »Pamiętnik Polityczny i Historyczny«”⁹. Pismo to ukazywało się co miesiąc, od października 1782 r. do sierpnia 1792 r., kiedy zostało zlikwidowane z nakazu Targowicy. Zawierało artykuły o bardzo różnorodnej tematyce, które zasadniczo podzielić można na dwie grupy; pierwsza dotyczyła spraw zagranicznych, druga – krajowych. W początkowych latach ukazywania się „Pamiętnika” dominowały wiadomości obce. Znajdziemy tu rozprawy na tematy ekonomiczne i handlowe oraz wiadomości statystyczne, geograficzno-podróżnicze, biograficzne, historyczne, a także polityczne, dotyczące bieżącej sytuacji na świecie. Świtkowski poruszał również sprawy społeczne, pisał o sytuacji chłopów, zniesieniu pańszczyzny oraz o roli mieszczaństwa w życiu kraju. W okresie Sejmu Czteroletniego periodyk ten stał się pismem zaangażowanym w przemiany w Polsce. Problematykę artykułów dotyczących Polski i spraw społeczno-gospodarczych przedstawiła Irena Homola-Dzikowska we wspomnianej wyżej pracy.

W latach 1784–1785 oprócz „Pamiętnika Historyczno-Politycznego” wydawał Świtkowski „Magazyn Warszawski”. Czasopismo to, choć zaplanowane jako kwartalnik, w pierwszym roku ukazało się cztery razy, w drugim roku zaś – aż osiem razy. Wnioskując z anonsów prasowych każda z części danego rocznika wychodziła oddzielnie – w pierwszym roku wyszły cztery tomiki „Magazynu”, w drugim roku zaś – osiem części składających się w cztery kolejne tomy¹⁰. Dokładnych dat jednak nie znamy, gdyż na stronach tytułowych ich nie podawano. Kwartalnik zaliczany jest do XVIII-wiecznych czasopism uczonych. Oprócz popularyzacji najnowszych osiągnięć naukowych traktował także o sprawach ekonomicznych i gospodarstwie domowym, jak również o problemach filozoficznych, edukacyjnych i historycznych. Na łamach tego pisma znajdziemy wiele

⁷ I. Homola-Dzikowska: *Pamiętnik Historyczno-Polityczny Piotra Świtkowskiego*. Kraków 1960 s. 29–34.

⁸ J. Kasprzyk: *Piotr Świtkowski a literatura niemiecka*, „Acta Universitatis Nicolai Copernici. Filologia Polska” 16: 1979 s. 217–232.

⁹ J. Łojek: *Prasa polska w latach 1661–1864*. Warszawa 1976 s. 50.

¹⁰ S. Grzeszczuk, D. Hombeck: *Książka polska w ogłoszeniach prasowych*. T. 1 cz. 2. Wrocław 1992 s. 154, 167, 171, 191, 198, 202, 209.

biografii i recenzji literackich. Publikowano tutaj poezje, a także opowiadania moralne, wiadomości o artystach i ich dziełach. Jerzy Kasprzyk stwierdził, że te „będące przykładami drobnych form fabularnych »rzeczywiste historie«” są tłumaczeniami ze wspomnianego już „Damen-Journal”¹¹.

Piotr Świtkowski wydawał także „Wybór Wiadomości Gospodarskich” (1786–1788). Przez trzy lata ukazało się dziewięć numerów czasopisma, stanowiących trzy kolejne tomy. Pismo zostało docenione przez specjalistów, nie cieszyło się jednak szeroką popularnością. Propagował w nim redaktor nowoczesne, szczególnie niemieckie, rozwiązania i metody gospodarcze. Dotyczyło ono zarówno uprawy roli, hodowli bydła, przechowywania zbiorów, jak i wszelkich innych spraw związanych z rolnictwem.

Od września 1792 r. do czerwca 1793 r. ukazało się dziesięć tomików miesięcznika „Zabawy Obywatelskie”, pomyślanego jako kontynuacja „Pamiętnika” i poruszającego podobne sprawy. „Zabawy Obywatelskie” skupiały się raczej na sprawach zagranicznych, szczególnie na niepokojącej Świtkowskiego rewolucji francuskiej oraz na prawach człowieka, ale i tutaj znajdziemy opisy podróży, uwagi o literaturze, sprawozdania z działalności parlamentu angielskiego.

Pamiętając o odkryciach Jerzego Kasprzyka, zdecydowano się pójść jego tropem, by odnaleźć inne jeszcze źródła dla wydawnictw Świtkowskiego. W „Pamiętniku” z marca 1783 r. natrafiono na szkic biograficzny *Portrait generala Washingtona*. Pod tekstem szkicu Świtkowski podał, że oryginalny tekst przetłumaczonego artykułu pochodzi z „Historisches Portefeuille” z listopada 1782. W przypisie wymienił: „Historisches porte-feuille. XI. Stück 1782”¹². Wiedząc o tym, iż Świtkowski w swej pracy edytorskiej posilkował się wydawanymi w Niemczech periodykami, postanowiono pod tym kątem przejrzeć czasopismo wskazane przez redaktora¹³.

„Historisches Portefeuille zur Kenntnis der gegenwaertigen und vergangenen Zeit” wychodziło od stycznia 1782 r. do grudnia 1788 r. w Hamburgu¹⁴. Miało szeroki zasięg oddziaływania – na stronie tytułowej pojawiały się nazwy następujących miast: Wien, Breslau, Leipzig, Berlin, Hamburg, będących zapewne miejscami, w których redakcja miała swe filie. Redaktorem czasopisma był najprawdopodobniej Karl Renatus Hausen, historyk, bibliotekarz oraz profesor filozofii w Halle i historii we Frankfurcie nad Odrą. Współpracowali z nim: Johann Reinhold Forster, podróżnik, geograf i przyrodnik (także profesor w Halle, uczestnik podróży Jamesa Cooka dookoła świata), Matthias Christian Sprengel, geograf i historyk (profesor historii w Halle) i Julius August Remer – historyk. Wśród

¹¹ *Ibidem* s. 226.

¹² Zob. też K. Estreicher, *Bibliografia polska*, T. 30, Kraków 1934 s. 113.

¹³ Kompletny egzemplarz „Historisches Portefeuille” znajduje się w Dziale Starych Druków Biblioteki Uniwersyteckiej we Wrocławiu, sygn. 383 864.

¹⁴ M. Holzmann, H. Boghata: *Deutsches Anonymen-Lexikon*. Bd. 3, Weimar 1905 s. 287. Jako kolejną siedzibę redakcji podają oni także nie wymieniony na stronie tytułowej Frankfurt nad Odrą, J. Kirchner: *Die Grundlagen des deutschen Zeitschriftenwesens*, T. 2, Leipzig 1931 s. 221.

ewentualnych redaktorów wymieniany jest również August Friedrich Lüder – ekonomista i statystyk. Autorstwo zamieszczonych w tym czasopiśmie artykułów trudno ustalić, gdyż nie były one podpisane. Czasami podawano jedynie tytuły i nazwiska twórców tekstów oryginalnych, które tłumaczono lub wykorzystywano w publikacjach własnych.

„Historisches Portefeuille” wychodziło w formie miesięcznika. Zeszyt liczył około 7–9 arkuszy w formacie 16°. Sześć zeszytów oprawiano w jeden tom. Jeden rocznik składał się z dwóch woluminów paginowanych ciągle. Na końcu każdego rocznika znajdował się *Register* nazwisk, miejsc oraz przedmiotowy, co umożliwiała znalezienie konkretnych problemów poruszanych w czasopiśmie. Co ciekawe, zeszyty nie posiadały klasycznego spisu treści, lecz zastępował go doskonale ów *Register*. Przez wszystkie lata nie zmieniła się szata graficzna miesięcznika. Zmieniały się jedynie winiety na stronie tytułowej. Oprócz tytułu na tej karcie podawano rok wydania, a także numer kolejny zeszytu i rocznika, np.: „ersten Jahrganges, erster Band 1782” oraz wymienione powyżej nazwy miast. Nazwy miesięcy pojawiały się na karcie drugiej wraz z nagłówkiem.

Tematyka omawianego czasopisma koncentrowała się zasadniczo wokół bieżących wydarzeń na świecie: analizowano sprawy wewnętrzne i zewnętrzne poszczególnych państw, przyczyny i skutki działań wojennych, problemy kolonialne, zawierane traktaty pokojowe. Podawano liczebność armii, dochody i wydatki krajów, statystyczne dane demograficzne dotyczące poszczególnych państw i rodzin panujących w Europie. Wiele pisano także o handlu, eksporcie i imporcie, z podaniem bardzo szczegółowych tabeli cenowych obowiązujących w konkretnych miastach, dochodów poszczególnych portów z ceł i sprzedaży towarów. Omawiano wszelkie problemy gospodarcze. Informowano o nowościach naukowych, eksperymentach, wynalazkach, podróżach, odmiennościach kulturowych i etnicznych na kuli ziemskiej. Znajdziemy tu również artykuły dotyczące historii zakonów, kościołów i papieżstwa, a także teksty o aktualnej sytuacji wyznaniowej, dochodach, liczbie duchownych i zakonników zarówno w Europie, jak i w Ameryce. W periodyku jest parę tekstów o czarach, czarownicach i o modnym pod koniec XVIII w. magnetyzmie.

Czasopismo nie miało stałego układu tematycznego. Posiadało jednak nagłówki działów redakcyjnych, które pojawiały się prawie w każdym numerze. Były to: *Abriss der Begebenheiten*, *Miscellaneen*, *Rezensionen*, a od lutego 1783 – *Handelsnachrichten*. Mniej regularnie, ale już od stycznia 1784 publikowano także *Literarisches Intelligenzblatt*, które później przekształciło się w *Kurze Literatur der Geschichte, Statistik und Geographie*. Elementy te znajdowały się zazwyczaj na końcu miesięcznika, jednak nie stanowiło to reguły. W periodyku pojawiała się specjalna rubryka (choć nieregularnie), która dotyczyła ilości narodzin, ślubów i zgonów w wielkich rodach europejskich: *Veraenderungen, Geburten, Vermaehlungen und Todesfaelle in den hohen Europaeischen Hausern*. Możemy jednak wyodrębnić pewne działy, skupiające się wokół poszczególnych problemów.

Pierwszy dział, poświęcony polityce, można podzielić na trzy części w zależ-

ności od poruszanej problematyki. Pierwsza z nich dotyczyła bieżących wydarzeń na świecie. Reprezentowała go stała, wymieniona już rubryka *Abriß der Begebenheiten*, gdzie w skrócie omawiano to, co działo się w poszczególnych państwach, głównie europejskich. Druga część wiązała się z tematyką prawniczą: dyskutowane tu były problemy parlamentarne, konstytucje i formy rządów, sądownictwo i więziennictwo. Istotny składnik stanowiły artykuły dotyczące obrad parlamentu angielskiego i zmian w jego składzie, szczególnie w pierwszych dwóch latach ukazywania się czasopisma. Opisywały one przemiany, które miały wpływ na rozwój demokracji w Anglii. Drukowano również wiele mów parlamentarnych czy prawnych rozporządzeń cesarskich lub królewskich, jak choćby mowa Stanisława Augusta na sejmie w dniu 23 października 1782 r. W marcu 1787 r. pojawił się tekst o wydarzeniach w Polsce i w sejmie z poprzedniego roku. Trzecia część dotyczyła wojen i zawieranych traktatów pokojowych, liczebności armii, floty, kwater wojennych i wszelkich spraw z wojskowością związanych, wraz z jej historią. Opisywano wojny kolonialne i ich wpływ na układ sił politycznych na świecie. Publikowano także opisy nowego sprzętu wojennego, fortyfikacji, zalet i słabości poszczególnych armii, instrukcje werbunku oraz to, co nierozzerwalnie łączy się z wojnami – artykuły pokojowe. Z prac historycznych wymienić tu warto cykl artykułów o wojnie trzydziestoletniej, ponieważ stanowił on próbę analizy sztuki wojennej.

Drugi ważny dział dotyczył spraw gospodarczych. Omawiano tutaj traktaty handlowe i związane z nimi korzyści lub straty zainteresowanych stron. Podawano dochody, wydatki i stan finansów państw, wraz ze wskazaniem towarów przez nie zakupionych i sprzedanych. Zwracano uwagę czytelników na zagadnienia ekonomiczne, bogactwo krajów płynące z handlu, eksportu i importu produktów rolnych, metali i mineralów, towarów kolonialnych, zakładania manufaktur. Wiadomości te wzbogacały tabele zestawiające plony i bogactwa naturalne, a także wielkości połowów ryb, wielorybów, fok i ich ceny w różnych portach. Publikowano artykuły o bankach i ich funkcjonowaniu, pieniądzach, reformie monetarnej w Prusach, banknotach w Stanach Zjednoczonych, o akcjach i papierach wartościowych. Z tematyki polskiej na łamach miesięcznika często pojawiał się Gdańsk i jego problemy handlowe.

Trzeci dział stanowiły biografie osób oświeconych, słynnych w świecie ze swego rozumu. Wymienić tu należy portret markiza Sebastiana José Pombala, ministra, który za panowania Józefa I faktycznie sprawował władzę w Portugalii, dążąc do usprawnienia państwa w duchu oświeconego absolutyzmu; szkic biograficzny Jakuba Neckera, reformatora francuskiego skarbu; portret generała George'a Washingtona, który brał czynny udział w walkach o niepodległość Ameryki i pracy nad tekstem Konstytucji Stanów Zjednoczonych. Znajdziemy tu również bohaterów europejskich bitew: angielskiego admirała George'a Brydgesa Rodneya, który wygrał kilka ważnych bitew morskich przeciw Francji, Hiszpanii i Holandii, generała angielskiego George'a Augusta Eliotta, słynnego ze swej obrony Gibraltaru, oraz innych znanych polityków, mówców, wynalazców, eksperymentatorów, twórców, podróżników. Do tej grupy tematycznej zaliczały się wiadomości o urodzinach, małżeństwach i zgonach w rodzinach panujących.

Czwarty dział stanowiła literatura podróżnicza. Były to opisy kontynentów, krain, państw, miast i innych ciekawych i nieznanych miejsc, zamieszkujących je narodów, ich zwyczajów, kultury, odmienności. Prezentacja zaczynała się zwykle określeniem położenia geograficznego omawianego miejsca, ukształtowania terenu, wymieniano bogactwa naturalne i charakterystyczną faunę i florę, dołączano opisy ciekawostek biologicznych, zoologicznych i kulturowych, które zadziwiły podróżników. Następnie przedstawiano mieszkańców, ich wygląd i ubiory, domy, meble, upodobania i zwyczaje, dorobek cywilizacyjny. Wydano tutaj fragmenty dzieł wielu znanych autorów: angielskiego historyka Williama Coxe'a z jego podróży po Polsce, najbardziej rozpowszechnionego źródła wiadomości o Polsce dla Europy końca XVIII w. (np.: opis kopalni soli w Wieliczce)¹⁵, żeglarsza i odkrywcy Jamesa Coocka z jego wyprawy na Morze Północne, opis zwyczajów Indian w Ameryce Północnej w artykule Beniamina Franklina. Na łamach „Historisches Portefeuille” często pojawiały się opisy podróży do egzotycznych krajów, choćby do Japonii, Afryki, na Karczatkę. Czytający pismo mógł poznać zwyczaje panujące w seraju sultana w Ottomańskiej Porcie i wiele innych ciekawostek. Warto podkreślić, że artykułom towarzyszyły często ilustracje.

Piąty dział dotyczył literatury. Posiadał on swe miejsce pod koniec tomiku jako stała rubryka, w której omawiano najnowsze dzieła literackie, historyczne, polityczne i naukowe zarówno niemieckie, jak francuskie i angielskie. Czasami recenzje miały formę zwięzłego ogłoszenia, gdzie i jaka książka, bądź czasopismo ukazało się, czasami, gdy dzieło bardziej zainteresowało redaktorów, pod anonsem umieszczano nawet kilkustronicowe opinie. W piśmie opublikowano także kilka wierszy okolicznościowych powstałych po śmierci Fryderyka Wielkiego dla uczczenia tego sławnego monarchy. Na przeważającą większość składały się jednak informacje o publikacjach fachowych, np. cennikach towarów, almanachach sprzedawców, wykazów o stanie armii.

Szósty dział traktował o rolnictwie i przemyśle. Stanowiły go teksty teoretyczne o hodowli bydła i uprawie ziemi, rozporządzenia prawne w kwestii chłopskiej, artykuły dotyczące przemysłu, eksportu i importu minerałów, węgla i innych złóż naturalnych oraz opisy fabryk i manufaktur w miastach niemieckich i w miastach innych europejskich państw. Znajdziemy tu wiadomości o produkcji rolnej na całym świecie, gdyż różnego rodzaju tablice i wykazy statystyczne, którymi wzbogacano informacje, obejmowały zarówno miasta europejskie i amerykańskie, jak też ówczesne kolonie. Czasami zestawienia te opatrywane były krótkim komentarzem, często jednak obrazowe podanie informacji w tabelach uznawano za wystarczające.

Siódmy dział dotyczył problemów związanych z Kościołem i zakonami. Do artykułów poruszających tę tematykę należy zaliczyć spisy zakonów i kościołów w prowincjach niemieckich i w innych państwach (czasami wraz z historią danego zgromadzenia), listy o mszach świętych czy kościelnych ustawach oraz pisma królewskie skierowane do duchowieństwa. Znajdziemy tu wiadomości na temat

¹⁵ *Polska starożytność w oczach cudzoziemców*. Oprac. W. Zawadzki. T. 1. Warszawa 1963 s. 19.

Kościola katolickiego i wyznań protestanckich w Europie oraz w Ameryce Północnej i o panującej tam wolności religijnej. Jako ciekawostkę można podać artykuł mający być przyczynkiem do historii procesów czarownic.

„Historisches Portefeuille” było czasopismem bogato ilustrowanym. Na początku każdego zeszytu umieszczano portret władcy, przedstawiciela znaczącego, europejskiego rodu lub osoby słynnej ze swego rozumu i odwagi. Między portretami Józefa II, Ludwika XVI, Katarzyny II, Fryderyka I znajdziemy także portret króla Stanisława Augusta. Do opisów wydarzeń i miejsc, jak również do opisów podróży dołączane były mapy lub plany, np. mapy obu Ameryk, Tybetu i Butanu, Indii, Azji, wysp (np. Minorki), plany miast (np. Konstantynopola) czy też obozów wojskowych. Możemy tu obejrzeć projekt medalu, który caryca Katarzyna kazała wybić dla uczczenia bohaterskiej walki hrabiego Aleksęgo Orłowa z Turkami i fundowanego przez nią pomnika ku czci Piotra I. Ryciny przedstawiające egzotyczne ludy, ich osiągnięcia cywilizacyjne, zwyczaje, wygląd i charakterystyczne rysy twarzy zdobią relacje podróżników. Ilustracje przedstawiające tancerki z Tahiti, twarze kobiety i mężczyzny z wysp Pacyfiku, psi zaprzęg z Kamczatki wzbogacają wypisy z podróży Jamesa Cooaka dookoła świata. Do artykułów naukowych dołączano sztychy przedstawiające omawiane wynalazki (np. projekty dzwonu nurkowego i nowego sprzętu wojskowego). Nazwiska rysowników i rytowników były zwykle umieszczane pod ilustracjami. Większość rycin wykonał Ludwig Schmidt oraz C. Darchow.

Lektura „Historisches Portefeuille” przybliżyła nam odległe zakątki świata. Informacje o znanych i egzotycznych krajach i ludziach je zamieszkujących spotkamy nie tylko w tekstach o tematyce podróżniczej, ale w prawie każdym z wymienionych wyżej działów. Bogaćstwo tematyczne czasopisma wiązało się z jednej strony z problemami kolonialnymi tego okresu, z drugiej strony zaś – z potrzebą poznania i opisanego świata.

Przeglądając „Historisches Portefeuille” zauważono zbieżność tematyczną z periodykami wydawanymi przez Piotra Świtkowskiego. Szczególnie wyraźna była ona w przypadku „Pamiętnika Historyczno-Politycznego”, w którym począwszy od jednego, niewielkiego artykułu o George’u Washingtonie, natrafiono na wiele innych tekstów pochodzących z niemieckiego czasopisma, często istotniejszych ze względu na ich oświeceniową tematykę. Ustalenie tych zależności nie było łatwe, choć tytuły artykułów były zwykle przez Świtkowskiego dokładnie przetłumaczone. Po ustaleniu, że dużą część artykułów wychodzącego przez 11 lat w Warszawie miesięcznika stanowiły przedruki z „Historisches Portefeuille”, przejrzano także „Magazyn Warszawski” i dwa pozostałe periodyki wydawane przez Świtkowskiego. W „Magazynie” wyszukano kilka artykułów wywodzących się z niemieckiego miesięcznika. Wiadomo już, że przy pracy nad „Magazynem Warszawskim” wydawca korzystał także z innego niemieckiego czasopisma – „Damen-Journal”, z którego wybrał powiastki moralne i inne artykuły adresowane do kobiet. W „Wyborze Wiadomości Gospodarskich” i w „Zabawach Obywatelskich” nie natrafiono na teksty z „Historisches Portefeuille”. W pracy redakcyjnej nad tymi periodykami Świtkowski nie korzystał ze wskazanego czasopis-

ma, gdyż jedno z nich – „Wybór Wiadomości Gospodarskich” – było pismem specjalistycznym i tematyką swą odbiegało od tego źródła, drugie zaś – „Zabawy Obywatelskie” – wychodziło po zamknięciu niemieckiego pisma w roku 1788, a polskiemu redaktorowi zależało na względnej aktualności publikowanych informacji.

Warto zauważyć, że z niemieckiego periodyku Świtkowski korzystał szczególnie w pierwszych latach ukazywania się „Pamiętnika”. Już pierwszy, otwierający „Pamiętnik” tekst *Myśli wolne względem stanu Europy w roku 1781* pochodził z „Portefeuille”. W zasadzie cały pierwszy tomik z października 1782 – z wyjątkiem ostatniego artykułu – stanowiły przekłady z różnych numerów niemieckiego miesięcznika z 1782 r. Podobnie było z drugim, listopadowym tomikiem „Pamiętnika”. Stopniowo jednak w miesięczniku redagowanym przez Świtkowskiego znajdujemy coraz mniej artykułów pochodzących z niemieckiego czasopisma. Od roku 1788, gdy zaczęły się prace Sejmu Wielkiego, autor publikował więcej artykułów dotyczących aktualnej sytuacji w kraju. Sprzyjać temu mogło rozluźnienie działalności cenzury oraz zakończenie edycji „Historisches Portefeuille”. Na potrzeby „Magazynu Warszawskiego” wybrał redaktor artykuły historyczno-biograficzne i przyrodnicze. Periodyk ten kierowany był do innego odbiorcy i innym sprawom był poświęcony niż uznany powszechnie „Pamiętnik”, dlatego też wykorzystane w nim niemieckie teksty były odmienne w swej treści.

„Pamiętnik Historyczno-Polityczny” – podobnie jak „Historisches Portefeuille” – nie posiadał stałego układu działowego. Nie było w nim także powtarzających się rubryk, poza jedną, która nosiła tytuł *Polityczne z różnych krajów doniesienia*. Swoim charakterem przypominała ona niemiecki *Abriß der Begebenheiten* – były to krótkie relacje z wydarzeń bieżących na świecie, obejmujące opisy wojen, pokojów, dekretów i innych rozporządzeń władców, ciekawostek i nowości naukowych. Podobieństwo nie jest przypadkowe – skoro na dwa pierwsze zeszyty „Pamiętnika” składały się w przeważającej większości teksty tłumaczone z czasopisma niemieckiego. Czasopismo polskie przejęło charakter naśladowanego wzoru. Teksty pochodziły z wielu działów tematycznych „Portefeuille”, choć zwykle wybierał Świtkowski te, które dotyczyły polityki i bieżącej sytuacji na świecie oraz analizowały podłoże historyczne omawianych konfliktów, jak relacja z wojny turecko-rosyjskiej w latach 1788–1789. Z tekstów politycznych warto wymienić te, które omawiały rozwój parlamentaryzmu angielskiego.

Z „Historisches Portefeuille” pochodziły także niektóre szkice biograficzne drukowane w „Pamiętniku”. Przedstawiały zazwyczaj sylwetki osób znaczących dla swej epoki. Wymienić należy po raz kolejny *Portret generała Washingtona*. W artykule tym opisano wielkość tytułowego bohatera, jego okazałą postać, spokojne i pogodne oblicze, gospodarność i skromność, gdy szło o sprawy prywatne, szczodrość, gdy w grę wchodził interes publiczny. Podkreślono jego pozytywny wpływ na naród amerykański i poważanie, jakie zyskał dzięki swej waleczności i wzorowej postawie obywatelskiej. Z „Portefeuille” zaczerpnął Świtkowski biografie angielskich ministrów, bohaterów narodowych różnych państw, osób mądrych, dzielnych, które zdobyły powszechne uznanie mimo ich wad (jak choćby

biografia Charlesa Jamesa Foxa, posiadającego dużo rozwagi politycznej, potrafiącego jednak zadłużyć się z powodu skłonności do gier hazardowych). Drukiem ukazał się również artykuł o Bastylii kontrowersyjnego redaktora francuskiego Simona Nicolasa Lingueta, wypędzonego z ojczyzny za swe publikacje, lecz kontynuującego działalność wydawniczą w Anglii.

Dużą wartość mają publikowane na łamach „Pamiętnika” wypisy z podróży naukowych do odległych zakątków świata. Zadziwia krytyka współczesnych (choćby wspomnianego Karola Wyrwicza) i stawiany zarzut, jakoby artykuły te nie przynosiły ciekawych informacji. Tutaj po raz pierwszy czytelnik polski znalazł fragmenty opisów z podróży dookoła świata Jamesa Cooka, bardzo ciekawy opis Japonii i Japończyków podany przez Carla Petera Thunberga – profesora z Uppsali, wiadomości o Chile, opis Krymu i Petersburga autorstwa Anglika Williama Coxe’a oraz charakterystykę wielu innych miejsc. Ciekawe jest, że wiadomości te trafiały do Polski nie bezpośrednio z oryginalnych dzieł, lecz za pośrednictwem źródeł niemieckich.

Na tematykę „Magazynu Warszawskiego”, kierowanego do szerszego kręgu odbiorców niż „Pamiętnik”, składały się: historia i historia naturalna, religioznawstwo, kulturoznawstwo, wiadomości geograficzne i ekonomiczne, meteorologiczne i astronomiczne, opisy wynalazków, informacje literackie i literatura. Podobnie jak omówione wyżej periodyki nie posiadał on stałego układu tematycznego, lecz powtarzające się nieregularnie rubryki, takie jak: *Meteorologia*, *Nauka lekarska*, *Ekonomia*, *Historia naturalna*, *Wiersze*, *Powieści*, *Biografie*, *Dzieła uczonych*, *Piękne kunszt – nowe wynalazki*. Same nagłówki rubryk świadczą o bogactwie tematycznym pisma. W „Magazynie” wykorzystano tylko siedem artykułów z „Historisches Portefeuille”. Już w pierwszym tomiku ukazał się artykuł historyczny o Annie Boleyn i Henryku VIII, założycielu Kościoła anglikańskiego. Przedstawiono tu krótkie życie pięknej i religijnej Anny u boku rozpustnego i okrutnego króla. Opublikowano rozbudowany artykuł o wielorybach i delfinach, ich wyglądzie, polowie i wykorzystaniu w ówczesnym świecie. Znajdziemy w piśmie opis seraju i panujących w nim zwyczajów, tekst o pozycji żony sułtana w państwie tureckim. Stanowiły one interesujące uzupełnienie zawartości „Magazynu”. Mimo dużej rozpiętości tematycznej kwartalnik nie cieszył się taką poczytnością jak „Pamiętnik” i po dwóch latach przestał się ukazywać.

W swej pracy redakcyjnej wykorzystał Świtkowski także dwie ilustracje z niemieckiego miesięcznika. Twórcą rycin w polskich pismach był Józef Perl z Oran leżących w powiecie trockim, wykształcony rysownik, malarz i sztycharz. Pracował w królewskiej manufakturze kart do gier w Grodnie, zarządzanej przez Antoniego Tyzenhousa, a od 1784 r. prowadził fabrykę kart do gier w Oranach. Ubocznie zajmował się produkcją sztychów o tematyce religijnej, których wiele wytłoczył w swej pracowni w Wilnie w latach 1778–1782¹⁶. Działalność rytowniczą

¹⁶ E. Rastawiecki: *Słownik rytowników polskich tudzież obcych*. Warszawa 1980 s. 234; M. Brensztejn: *Sztycharze wileńscy Perlowie i nieznaną fabrykę kart do gry w Oranach w XVIII w.* Wilno 1924, odb. z „Ateneum Wileńskie” 1924 z. 5.

kontynuował w Oranach, związawszy się z warszawskim ośrodkiem wydawniczym, dla którego wykonywał sztychy o różnorodnej tematyce co najmniej do 1788 r.¹⁷ Prawdopodobnie Świtkowski dawał Perlowi jako wzór sztychy niemieckie, by ten wykonał kopie dla „Pamiętnika Historyczno-Politycznego” i „Magazynu Warszawskiego”.

Pierwsza ilustracja, umieszczona w pierwszym tomiku „Magazynu Warszawskiego” z 1784 r., przedstawiała balon braci de Montgolfier. Podpisana została przez rytownika: *J. Perl sc Orany*. W piśmie niemieckim załączona została do opisu lotu francuskich braci. W polskim piśmie ilustrowała artykuł Lingueta o żegludze powietrznej i możliwościach jej wykorzystania zarówno w czasie pokoju, jak i podczas wojny. Rycina przedstawia balon uniesiony w powietrze, w którego koszu znajduje się dwóch mężczyzn trzymających w rękach chorągwie. W obu pismach – niemieckim i polskim – pod rysunkiem balonu znajduje się ten sam podpis (oczywiście w różnych językach): *Rysunek maszyny aerostaticznej, która 1 grud[nia] o 1 godz[ynie] po południu z ogrodu Thuilleries z P. P. Chartres i Robert w górę poszła i we dw[ie] godziny potem pod Pontoise z wolna spuściła się. Ważyła ona 1650 funtów. U góry ryciny napisano: 70 stóp wysoka, 46 stóp szeroka.*

Druga ilustracja, która ukazała się w „Pamiętniku” z sierpnia 1784 r. i podpisana została przez autora: *Joseph Perl sc.*, nosi tytuł *Planta Konstantynopola po ogniu 1782*. Jest to plan przedstawiający Konstantynopol po wielkim pożarze, z zaznaczonymi ważniejszymi obiektami miasta, np. meczetami, arsenałami, pałacami. Na planie zaznaczono te obiekty cyframi, których znaczenie wyjaśniono w artykule. Tekst, wyjęty z opisu Carstena Niebuhra, niemieckiego podróżnika w służbie duńskiej, i Duńczyka Biörnsthla, stanowi opis miasta, jego mieszkańców i zwyczajów – dużo uwagi w nim poświęcono łaźniom. Tutaj także wskazany jest przez autora tekstu wzór niemiecki: *„teraz niedawno ukazał się w Niemczech rysunek Konstantynopola, który zaraz po tym wielkim ogniu był zrobiony, z rozkazu konsula holenderskiego, z którego jednym rzuceniem oka lepiej można poznać spustoszenie, które ogień w tym mieście uczynił, niż z najdokładniejszego jakiego opisanie”*¹⁸.

ARTYKUŁY Z „HISTORISCHES PORTEFEUILLE” (HP)
W PRZEKŁADACH POLSKICH NA ŁAMACH
„PAMIĘTNIKA HISTORYCZNO-POLITYCZNEGO” (PHP)
PIOTRA ŚWITKOWSKIEGO

1. *Freimütige Betrachtungen über den Zustand von Europa in dem Jahre 1781*. HP Januar 1782, s. 1–40. – *Myśli wolne względem stanu Europy*. PHP październik 1782, s. 1–39.

¹⁷ J. Szczepaniec: *„Nowa cegielnia wynalazku Imci Pana Aignera, architekta warszawskiego” z 1788 r. Zagadnienia autorstwa, tekstu i wydań*. *„Ze skarbcza kultury”* Z. 31: 1979 s. 64–65.

¹⁸ PHP sierpień 1784 s. 765.

2. Abriss der Begebenheiten des Jahres 1781. HP Januar 1782, s. 40–93. – Treść przypadków roku 1781. PHP październik 1782, s. 39–95; Abriss der Begebenheiten des Jahres 1781, Fortsetzung und Beschluß. HP Februar 1782, s. 197–241. – Dokończenie przypadków roku 1781. PHP listopad 1782, s. 133–187.
3. Die Insel Minorca. HP Januar 1782, s. 93–102 [dołączono mapę]. – Wyspa Minorca. PHP październik 1782, s. 93–102; Dokończenie względem Minorcy. PHP listopad 1782, s. 186–190.
4. Charles Fox: Skizze. HP Mai 1782, s. 601–607. – Charles James Fox [Szkie]. PHP wrzesień 1783, s. 277–285.
5. Schreiben eines deutschen Patrioten über die Veränderung im Britischen Ministerio und über die Charaktere der alten und neuen Minister (London, 18 Mai 1782). HP Juni 1782, s. 715–745. – List względem zaszczytnej niedawno odmiany w ministerium angielskim i względem charakteru przeszłych i teraźniejszych ministrów do Niemiec pisany w Londynie 18 maja 1782. PHP październik 1782, s. 104–129; Dokończenie listu względem odmiany w ministerium angielskim. PHP listopad 1782, s. 244–249.
6. Beantwortung der Frage: Sind Juden einem Staat schädlich oder nützlich und zu was vor einem Gewerbe sind sie anzuhalten? [Pod tekstem kryptonim autora: J. F. P. F. Ch. M.]. HP Julius 1782, s. 889–894. – Żydzi sąli jakiemu krajowi użyteczni lub szkodliwi i do czego obróćni być mogą? Odpowiedź jednego rewizora pogranicznego w Bawarii. PHP grudzień 1782, s. 344–349.
7. Abriss der Begebenheiten im Jahr 1782. Nach der entscheidenden Schlacht zwischen dem Admiral Rodney und dem Grafen von Grasse am 12 April [...]. HP Julius 1782, s. 917–928. – Dokładne i prawdziwe opisanie bitwy morskiej na dniu 9 i 12 kwietnia 1782, przypadłej w Indiach Zachodnich między francuską i angielską flotą pod admirałem Rodney i grafem de Grasse. PHP listopad 1782, s. 225–240.
8. Admiral Rodneys große Dienste während des jetzigen Krieges. HP September 1782, s. 1111–1113. – Wdzięczność angielska ku Rodnejowi. PHP czerwiec 1783, s. 16–17.
9. Irelands ehemalige Slaverie. HP September 1782, s. 1121–1132. – Irlandii z jarema Anglii uwolnienie. PHP listopad 1783, s. 544–549.
10. Nachrichten von Cherson aus einem vom dorthier erhaltenen Schreiben vom 10 Jänner 1782. HP October 1782, s. 1227–1229. – Miasto Cherson. PHP listopad 1782, s. 240–244.
11. Noch einige merkwürdige Nachrichten von dem berühmten Henry Grattan, Parlaments Mitglied, für den Flecken Charlemont in Irland und der durch ihn mit bewirkten Befreiung des Königreichs. HP October 1782, s. 1245–1249. – Henryk Grattan, wybawiciel Irlandii. PHP listopad 1783, s. 549–553.
12. Portrait des Generals Washington. HP November 1782, s. 1381–1383. – Portret generała Washingtona. PHP marzec 1783, s. 302–305.
13. Nachrichten vom General Elliot, Gouverneur von Gibraltar. HP November 1782, s. 1424–1430. – General Jerzy August Elliot, gubernator Gibraltaru. PHP grudzień 1782, s. 337–344.
14. Seidenbau in den Königlichen Preußischen Landen. HP Januar 1783, s. 60–65. – Jedwabiu zbieranie w państwach pruskich. PHP wrzesień 1783, s. 306–311.
15. Aus Wien erhalten wir folgendes Verzeichnis von den daselbst Geborenen und Gestorbenen. HP März 1783, s. 382–385. – Osobliwe i godne naśladowania umarłych w Wiedniu wyliczenie. PHP październik 1783, s. 433–434.
16. Auszug aus den «Memoires sur la Bastille et la detention de l'Auteur dans le chateau royal, par Mr. Linguet» die „Annales Politiques“. HP April 1783, s. 577–591; Fortsetzung der Linguetschen Beschreibung der Bastille. HP Mai 1783, s. 706–720; Beschluß der Linguetschen Beschreibung der Bastille. HP Juni 1783, s. 786–798 [dołączono plan Bastyli na końcu rocznika]. – Uwiedomienie o Bastylii z Pana Linguet. PHP sierpień 1783, s. 131–147; Więzienia publiczne w różnych krajach i czasach z Bastylią porównane. PHP wrzesień 1783, s. 286–300.
17. Verunglückter Versuch mit der Taucherglocke. HP Julius 1783, s. 128. – Nurek nieszczyśliwy. PHP wrzesień 1783, s. 534–535.
18. Kurze Nachrichten von den Reichen Marokos und Fes. HP September 1783, s. 293–309. – Wiadomości geograficzne i polityczne o państwie Marokos i Fes. PHP listopad 1783, s. 477–491.

19. Nachricht von dem berühmten neulich bei Dublin verunglückten englischen Taucher Carl Spalding. HP September 1783, s. 338–343. – Uwiadomienie dokładniejsze o Karolu Spalding, sławnym nurku angielskim. PHP październik 1783, s. 448–453.

20. Nachrichten von der Krim. HP Oktober 1783, s. 446–474. – Historyczne i geograficzne opisanie Krymu. PHP grudzień 1783, s. 588–607.

21. Nachrichten von Danzig. HP Oktober 1783, s. 475–479. – Prawdziwe przełożenie niniejszych okoliczności gdańskich. PHP listopad 1783, s. 553–560; Wahrhafte Darstellung der gegenwärtigen Irrung mit der Stadt Danzig. HP November 1783, s. 590–618. – Dalsze przełożenie okoliczności gdańskich. PHP grudzień 1783, s. 671–686.

22. Kurze Nachrichten von Constantinopel. HP Mai 1784, s. 631–640 [plan miasta na końcu zeszytu]. – Krótkie wiadomości o Konstantynopolu (z kuperszychem). PHP sierpień 1784, s. 764–774.

23. Anecdotes, die Sitten der Wilden in Nord-Amerika betreffend von Doktor Benjamin Franklin. HP August 1784, s. 217–226. – Osobliwości ściągające się do barbarzyńców w Północnej Ameryce. PHP maj 1785, s. 430–439.

24. Auszug aus Cooks letzter Reise. HP Januar 1785, s. 92–102. – Wypis z ostatniej podróży kapitana Cook, Clerke i Gore na Ocean Spokojny. PHP kwiecień 1786, s. 303–313; Fortsetzung des Auszug aus den neuesten Reisen der Kapitain Cook. HP Februar 1785, s. 202–219 [dołączono mapę podróży]. – Drugi wypis z podróży kapitana Cook na Morze Spokojne. PHP maj 1786, s. 399–412; Fortsetzung der Auszüge aus Kapitain Cook letzten Seereisen. HP März 1785, s. 292–301. – Dalsze wypisy z podróży kapitana Cook na Morze Spokojne. PHP lipiec 1786, s. 590–601.

25. Nachricht von dem neuen französischen Kriegshafen Cherburg. HP Februar 1785, s. 183–189. – Uwiadomienie o nowym francuskim porcie wojennym Cherburg. PHP maj 1785, s. 423–430.

26. Die jetzige Beschaffenheit der Krim. HP März 1785, s. 247–264. – Niniejszy stan Krymu. PHP czerwiec 1785, s. 528–540.

27. Nachricht von einer Reise in Kamtschatka, nebst einer besondern Beschreibung der Art und Weise mit Hunden über den Schnee zu reisen. Aus Kapitain Cooks letzter Reise. HP März 1785, s. 333–341. – Dokończenie wypisów z podróży kapitana Cook na Morze Spokojne. PHP sierpień 1786, s. 672–678.

28. Die Schlacht bei Hostembek in Bezug auf den Grafen Mallebois. HP April 1785, s. 401–414. – Graf Mallebois, czyli niektóre o życiu jego wiadomości. PHP maj 1785, s. 453–456.

29. Nachrichten vom russischen Reiche und dem Petersburger Hofe. Aus Coxe Reisen aus Englischen Übersetzung. HP Mai 1785, s. 538–549. – Opisanie Petersburga przez pana Coxe z przyłączonym na końcu tej części kuperszychem. PHP wrzesień 1786, s. 790–803; Beschluß der Nachrichten vom Petersburger Hofe. HP Junius 1785, s. 627–634. – Dalsze opisanie Petersburga (przez pana Coxe). PHP październik 1786, s. 850–855; Dalsze opisanie Petersburga (przez pana Coxe). PHP listopad 1786, s. 143–152; Dalsze opisanie Petersburga (przez pana Coxe). PHP grudzień 1786, s. 212–222; Dalsze opisanie Petersburga (przez pana Coxe). PHP luty 1787, s. 166–178; Dalsze wypisy z podróży przez północne kraje p. Coxe. PHP marzec 1787, s. 252–262; Dalsze opisanie okolicy petersburskiej. PHP kwiecień 1787, s. 305–325.

30. Kurze Geschichte der Englischen Ostindischen Handelsgesellschaft. HP August 1785, s. 224–240. – Dzieje krótkie sławnej Kompanii Indii Wschodnich. PHP wrzesień 1785, s. 825–836.

31. Bemerkungen über den Weg nach Indien durch Egypten, durch die große Wüste und die anliegenden Länder, nebst Nachrichten von Egypten, von einigen Häfen am Rothen Meer, den Gewohnheiten, Regierungsform etc. jener Völker. Von James Capper, Esq. Obrist im Dienst der Ostindischen Compagnie. HP Julius 1785, s. 54–74. – Uwagi względem drogi do Indii przez Egipt, wielką puszczę. Toż wiadomości o Egipcie, zwyczajach, rządzie itd. tamtejszych narodów. Przez James Capper Esq. PHP październik 1785, s. 887–900; Beschluß der Nachrichten des Herrn Capper von Egypten und Weg nach Ostindien. HP September 1785, s. 325–347. – Dokończenie wiadomości pana pułkownika Capper o Egipcie i drodze do wschodnich Indii. PHP listopad 1785, s. 969–985.

32. Neueste und authentische Nachrichten von Japanischen Nation, von Carl Peter Thunberg, Professor der Medizin und Botanik zu Uppsala, aus dem Schwedischen Übersetzung. HP August

1785, s. 178–201. – Najnowsze i autentyczne wiadomości o narodzie japońskim, które podał Karol Piotr Thunberg, profesor medycyny i botaniki w Uppsali. PHP styczeń 1786, 40–61; Fortsetzung der Nachrichten von Japan. HP September 1785, s. 289–304. – Dalsze wiadomości o Japonii. PHP luty 1786, s. 131–143; Beschluß der neuesten Nachrichten von Japan. HP Oktober 1785, s. 448–466. – Dokończenie najnowszych wiadomości o Japonii. PHP marzec 1786, s. 230–243.

33. Der Engländer in Dünkirchen. Eine Anekdote. HP September 1785, s. 380–382. – Angielczyk w Dunkierce. Szczegółowość. PHP październik 1785, s. 928–929.

34. Der jetzige Zustand von Athen. Ein Schreiben des Abt de Lisle zu Konstantinopel an Madame** in Paris. HP November 1785, s. 581–589. – List de l'abbé de Lille o stanie niniejszym Aten do jednej damy, z Konstantynopola. PHP grudzień 1785, s. 2014–2021.

35. Neueste physikalische und politische Nachrichten von Chili, aus dem Italienischen des Giov. Ignazio Molina von 1782 ausgezogen. HP Januar 1786, s. 30–53. – Nowe polityczne i fizyczne wiadomości o Chili, z włoskiego przez Giov. Ignazio Molina roku 1784 [!] wyjęte. PHP maj 1786, s. 430–450.

36. Kleine Beiträge zum Leben des verstorbenen Herzogs von Choiseul. HP Februar 1786, s. 192–201. – Przydatki do życia księcia de Choiseul. PHP kwiecień 1786, s. 327–337.

37. Krieg zwischen Rußland und der Pforte. HP November 1787, s. 537–566. – Wojna między Portą i Moskwą. PHP grudzień 1787, s. 1076–1096; Krieg zwischen Rußland und der Osmanische Pforte. HP December 1787, s. 673–683. – Wojny tureckiej rok pierwszy (1787). PHP styczeń 1788, s. 69–76; Krieg zwischen Rußland und der osmanischen Pforte. HP Januar 1788, s. 72–80. – Wojny tureckiej rok drugi (1788). PHP marzec 1788, s. 234–256.

38. Übersicht des Zustandes von Europa im Anfange des 1788-ten Jahrs. HP Januar 1788, s. 39–51. – Zastanowienie się nad stanem Europy przy początku roku 1788. PHP luty 1788, s. 112–128.

39. Briefe über den bevorstehenden Türkenkrieg, zur Aufklärung des zeitigen europäischen Staats und Handlungssystem. HP März 1788, s. 314–329. – Porównanie okoliczności europejskich ścigających się do przeszłej i niniejszej wojny tureckiej. PHP kwiecień 1788, s. 336–349.

40. Biographische Nachrichten von einigen Kaiserl. Königl. Generals, welche 1788 die Truppen gegen die Türken kommandieren. HP März 1788, s. 368–372. – Wiadomości biograficzne o niektórych generałach cesarskich, którzy w roku 1788 komenderują wojsko przeciw Turkom. PHP kwiecień 1788, s. 330–336.

ARTYKUŁY Z „HISTORISCHES PORTEFEUILLE” (HP) W PRZEKŁADACH POLSKICH NA ŁAMACH „MAGAZYNU WARSZAWSKIEGO” (MW) PIOTRA ŚWITKOWSKIEGO

1. Anna Boleyn und Henrich der Achte. HP Oktober 1783, s. 436–444. – Anna Boleyn i Henryk VIII, król angielski. MW 1784, t. 1 cz. 1, s. 55–64.

2. Anekdoten, die Vermählung der jetzt regierenden Königin von Großbritannien, geboren Prinzessin von Mecklenburg-Strelitz, betreffend. HP Januar 1784, s. 46–55. – Szczęście osobliwe w zamęciu niniejszej królowej angielskiej. MW 1784, t. 1 cz. 1, s. 74–83.

3. Rycina przedstawiająca balon braci de Montgolfier do artykułu »Frankreich«. HP Januar 1784, rycina po s. 126. – Rycina do tekstu Lingueta »Balony latające. Żegluga powietrzna«. MW 1784, t. 1 cz. 1, rycina po s. 110.

4. Vom Wallfisch, dessen Fange und Benutzung [na s. 202: Herr Camper]. HP Februar 1784, s. 186–240. – Wieloryb, jego poławianie, używanie. MW [1785] t. 3 cz. 2, s. 681–708; Fortsetzung vom Wallfisch, dessen Fange und Benutzung. HP März 1784, s. 346–374. – Dalsze wiadomości o wielorybach, ich poławianiu, używaniu. MW [1785] t. 4 cz. 1, s. 865–896; Vom Wallfisch, dessen Fange und Benutzung. Beschluß. HP Mai 1784, s. 591–619. – Dokończenie wiadomości o wielorybie, jego poławianiu, używaniu. MW [1785] t. 4 cz. 2, s. 916–927.

5. Von der Zimmer der Frauen in Serail des Großhern, von ihrer Erziehung u. s. w. Aus der Herrn Habesci gegenwärtigen Zustand des Ottomanischen Reichs. HP April 1785, s. 454–459.

– Serail Wielkiego Sultana, jego zwyczaje i różne nowe o nim wiadomości. MW [1785] t. 2 cz. 1, s. 335–343.

6. Kurze Nachrichten von den Lebensumständen des Hochsel. Herr Herzogs Maximilian Julius Leopold von Braunschweig. HP Julius 1785, s. 81–93. – Śmierć bohaterska i portret ks-cia Maksymiliana Juliusza Leopolda Brunświckiego. MW [1785] t. 2 cz. 1 s. 343–366.

7. Bestimmung des Ranges einer Sultanin bei in Türken. Ceremoniel und Vergnügungen ihrer Serail, nebst einer Beschreibung der Tulpenfeste, die in dem Garten des Großherrn gefeiert werden [Baron von Tott]. HP August 1785, s. 204–217. – Wiadomość o randze sultanowy u Turków. Ceremonie i rozrywki w ich serailu inł. Z francuskiego przez pana Tott. MW [1785] t. 3 cz. 1, s. 631–646.